

СЛОВОВІРНІ ПОТЕНЦІЇ ТВІРНИХ ОСНОВ ПРЕФІКСАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ НА РІВНІ УТВОРЕННЯ БЕЗАФІКСНО-ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ У НІМЕЦЬКІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Воловик Л.Б.

Полтавська державна аграрна академія

У статті проаналізовано утворення безафіксно-похідних іменників від твірних основ префіксальних дієслів шляхом субстантивзації основ інфінітива, конверсії основ інфінітива, конверсії основ претериту префіксальних дієслів. Особливістю архітекtonіки твірних основ префіксальних сильних і слабких дієслів є наявність у словотвірних рядах віддієслівних безафіксно-похідних іменників, утворених шляхом субстантивзації основ інфінітива, конверсії основ інфінітива, конверсії основ претериту префіксальних сильних дієслів, суфіксальних іменників, складних іменників. Твірні основи дієслова реалізують дериваційні можливості за словотвірними моделями, характерними для німецької мови. Досліджено утворення безафіксно-похідних іменників від твірних основ префіксальних дієслів шляхом субстантивзації основ інфінітива, конверсії основ інфінітива, конверсії основ претериту префіксальних дієслів.

Ключові слова: мікромодель, основа, похідна основа, словотвірна модель, словотвірна основа, словотвірне значення, словотвірний потенціал, словотворення, термін.

Постановка проблеми. Вивчення архітекtonіки безафіксно-похідних іменників від твірних основ префіксальних дієслів шляхом субстантивзації основ інфінітива, конверсії основ інфінітива, конверсії основ претериту префіксальних дієслів. Твірні основи дієслова реалізують дериваційні можливості за словотвірними моделями, характерними для німецької мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Німецькомовна терміносистема економіки, перебуваючи у фокусі уваги сучасних досліджень розглядалася в такому аспекті як, словотвірні та типологічні особливості терміносистеми [1, с. 79; 2, с. 36; 3, с. 23]. Доробок цих досліджень доцільно розглядати в рамках комплексного опису структурно-семантичних особливостей німецької економічної термінології.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше представлена словотвірна структура німецьких префіксальних дієслів, яка функціонує в економічному тексті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Головною ціллю статті є опис особливостей словотвірної структури й семантики німецьких префіксальних дієслів – економічних термінів. Об'єкт дослідження – німецькі дієслова з префіксами *be-, ge-, er-, ver-, zer-, ent-, emp-, miss-, durch-, unter-, über-, um-, hinter-, wider-, wieder-*.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безафіксне словотворення є важливим чинником розвитку словникового складу німецької мови. Більшість словотвірних моделей (СМ) безафіксного словотворення продуктивні в сучасній німецькій мові. Архітекtonіка твірних основ (ТО) префіксальних сильних дієслів характеризується наявністю в їхніх словотвірних рядах (СР) віддієслівних похідних іменників, утворених за СМ: $M_{2,3}SN=SVPräf.+SV_{st-}(SV_{st+})+en$ – моделі віддієслівних безафіксно-похідних іменників з незмінним коренем (SV_{st-}) і зі змінним коренем (SV_{st+}).

Субстантивация основ інфінітива – досить поширене в німецькій мові явище – досліджувалося різними вченими. Це один із способів збагачення словникового складу мови. Субстантивований ін-

фінітив – це «найпростіший засіб субстантивации кожного дієслова. Віддієслівне ім'я – універсальне, оскільки воно характерне для всіх дієслів, за винятком деяких випадків претерито-презентних дієслів [5, с. 82]. Субстантивация інфінітива дає змогу компактно виражати в іменнику два комплекси значень: значення предметності, граматичного роду, відмінка, з одного боку, та значення часу, способу протікання дії, видові відношення до об'єкта дії, з другого боку [4, с. 54].

Субстантивовані інфінітиви префіксальних сильних дієслів утворюються за СМ: $M_2 SN=SN:SV(Präf.+SV_{st-})+en$. ПО, утворені за цією СМ мають СЗ: 1) результату дії (процесу), наприклад: *be//schaffen (u, a)* – заготовляти → *das Beschaffen* – заготовка, закупка; 2) зміни форми або стану, закінчення дії, наприклад: *er//löschen (o, o)* – потухати → *das Erlöschen* – затухання; припинення (напр., страхування); закінчення (напр., терміну). У межах моделі $M_2SN=SN:SV(Präf.+SV_{st-})+en$, ми виділяємо такі ММ:

1. $M_2 SN=SN:SV(Präf_{be-}+SV_{st-})+en$, наприклад: *be//laden (u, a)* – навантажувати → *das Beladen* – навантаження; *be//schaffen (u, a)* – заготовляти → *das Beschaffen* – заготовка, закупка; залучення (напр. капіталу).

2. $M_2 SN=SN:SV(Präf_{ge-}+SV_{st-})+en$, наприклад: *ge//frieren (o, o)* – морозити → *das Gefrieren* – замерзання. При утворенні віддієслівних безафіксно-похідних іменників від ТО префіксальних сильних дієслів з префіксом *ge-*, утворюються дієслова, які мають значення задоволення якості.

3. $M_2 SN=SN:SV(Präf_{er-}+SV_{st-})+en$: *er//halten (ie, a)* – отримувати → *das Erhalten* – одержання (напр., грошей); *er//löschen (o, o)* – потухати, гаснути → *das Erlöschen* – затухання; припинення (напр., страхування); закінчення (напр., терміну). При поєднанні ТО префіксальних сильних дієслів з префіксом *er-*, утворюються дієслова, які мають значення зміни форми або стану, закінчення дії.

4. $M_2 SN=SN:SV(Präf_{ver-}+SV_{st-})+en$: *ver//laden (u, a)* – завантажувати, виробляти → *das*

Verladen – завантаження; *ver//lesen (a,e)* – сортувати → *das Verlesen* – сортування. При поєднанні ТО префіксальних дієслів з префіксом *ver-* утворюються дієслова, які мають значення закінчення дії.

5. $MM_2 SN=SN:SV(Präf_{zer-}+SV_{st-})+en$: *zer//brechen (a, o)* – ламати → *das Zerbrechen* – поломка. При поєднанні ТО префіксальних дієслів з префіксом *zer-* утворюються дієслова, які виражають негативну оцінку або дію.

6. $MM_2 SN=SN:SV(Präf_{ent-}+SV_{st-})+en$: *ent//laden (u, a)* – розвантажувати → *das Entladen* – розвантажування; *ent//werfen (a, o)* – проектувати → *das Entwerfen* – проектування. За цією MM утворилися ПО із СЗ закінчення дії.

7. $MM_2 SN=SN:SV(Präf_{emp-}+SV_{st-})+en$: *emp//finden (a, u)* – випробовувати → *das Empfinden* – сприйняття; процес.

8. $MM_2 SN=SN:SV(Präf_{miss-}+SV_{st-})+en$: *miss//fallen (ie, a)* – не подобатися → *das Missfallen* – невдоволення.

Утворення віддієслівних безафіксно-похідних іменників, від ТО префіксальних слабких дієслів шляхом придбання основою інфінітива дієслова парадигми іменника подане за СМ:

1. $M_2 SN=SN:SV(Präf_{schw-}+SV_{schw-})+en$ – СМ субстантивації основи інфінітива префіксального слабкого дієслова. ПО мають значення дії, процесу: *be//merken (-te, -t)* – помічати → *das Bemerken*; *ver//setzen (-te, -t)* – переміщувати, переводити на нове місце роботи (віддати під заставу); → *das Versetzen* – переміщення; *ver//rechnen (-te, -t)* – проводити розрахунок → *das Verrechnen* – помилка в розрахунку.

2. $M_{2,3} SN=SN(Präf_{schw-}+SN/SA+en)$ – модель похідних іменників з незмінним і зі зміненням коренем – субстантивацією основи інфінітива ТО префіксального слабкого дієслова, співвідносного з ТО іменника або прикметника: *be//lichten (te, -t)* – експонувати → *das Belichten* – освітлення; *er//härten (-te, -t)* – підтверджувати (документ) → *das Erhärten* – підтвердження; *er//wärmen (-te, -t)* – зігрівати → *das Erwärmen* – покращення відносин.

Безафіксно-похідні віддієслівні субстантиви, утворені від ТО префіксальних слабких дієслів, продовжують брати участь у словотворенні. При цьому безафіксно-похідні іменники, що виникли внаслідок субстантивації інфінітива префіксальних слабких дієслів, виявляють у процесі утворення складних іменників незначну словотвірну активність. Незначна кількість субстантивованих інфінітивів зафіксована в складі складних іменників: *ver//sagen – das Versagen – die Versagenshäufigkeit*; *ver//schweißen – das Verschweißen – das Unterpulverschweißen*.

1. $M_2 SN=SV(PII)+SV_{sein/werden}$ – модель субстантивації складного інфінітива для позначення стану, у якому знаходиться який-небудь предмет, яке-небудь явище, що виражається ТО префіксального слабкого дієслова.

2. $M_2 SN=SV(PII)$ – модель субстантивації дієприкметника минулого часу: *be//dienen (-te, -t)* – обслуговувати – *der Bediente* – службовець.

За визначенням О. Смирницького: «Конверсія інфінітива – безафіксне утворення десубстантивних дієслів за допомогою зміни лише однієї парадигми без участі будь-яких словотвірних афіксів» [2, с. 71].

За визначенням К. Левковської: «Конверсія інфінітива являє собою спосіб словотворення без застосування яких-небудь спеціальних словотвірних афіксів. При конверсії основа тієї чи тієї частини мови набуває системи форм іншої частини мови, оскільки нове слово утворюється внаслідок включення ТО в іншу парадигму [1, с. 98].

Нині конверсію розглядають як внутрішньорівневу трансорієнтацію мовних одиниць. Зона дії функціональної трансорієнтації може обмежуватися тільки одним рівнем мовної системи або охоплювати декілька з них.

Традиційно конверсію отожднюють із «транспозицією серед частин мови, коли слово з однієї частини мови транспортується в іншу частину мови». Але конверсія, на нашу думку, є значно складнішим процесом, ніж механічне «транспортування» лексичних одиниць з одного лексикограматичного класу до іншого [3, с. 78].

Сучасні лінгвісти визначають конверсію як специфічний спосіб словотвору, що характеризується: а) повним збереженням експонента вихідного знака «зовнішньої форми слова» і відсутністю лінійних словотвірних засобів; б) обов'язковою зміною синтаксичної функції вихідної лексичної одиниці; в) оновленням парадигми похідної лексичної одиниці відносно твірної; г) модифікацією семантики твірної лексеми.

Віддієслівні безафіксно-похідні іменники утворюються від ТО префіксальних сильних дієслів шляхом конверсії основи інфінітива за СМ: $M_2 SN=SN:SV_{inf}[(Präf_{schw-}+SV_{st-})→SN]$. У межах цієї моделі виділяємо такі MM :

1. $MM_2 SN=SN:SV_{inf}[(Präf_{bc-}+SV_{st-})→SN]$: *be//schlagen (u, a)* – конфіскувати → *der Beschlag* – конфіскація; *be//sitzen (a, e)* – володіти ч-н. → *der Besitz* – володіння; власність, майно; *be//tragen (u, a)* – складати (суму) → *der Betrag* – сума.

2. $MM_2 SN=SN:SV_{inf}[(Präf_{er-}+SV_{st-})→SN]$: *er//lassen (ie, a)* – віддавати (розпорядження) → *der Erlaß* – указ; оподаткування; звільнення від податків; *er//tragen (u, a)* – приносити дохід → *der Ertrag* – дохід, прибуток; вихід (напр., продукту); *er//werben (a, o)* – придбавати, заробляти → *der Erwerb* – придбання, дохід, заробіток.

3. $MM_2 SN=SN:SV_{inf}[(Präf_{ver-}+SV_{st-})→SN]$: *ver//tragen (u, a)* – укладати договір → *der Vertrag* – договір, контракт; *ver//laden (u, a)* – порівнювати → *der Verlad* – завантаження; *ver//derben (a, o)* – псувати → *der Verderb* – псування (товару); *ver//leihen (ie, ie)* – давати позику → *der Verleih* – прокат.

4. $MM_2 SN=SN:SV_{inf}[(Präf_{zer-}+SV_{st-})→SN]$: *zer//fallen (ie, a)* – руйнуватися → *der Zerfall* – розруха.

5. $MM_2 SN=SN:SV_{inf}[(Präf_{ent-}+SV_{st-})→SN]$: *ent//fallen (ie, a)* – не відбутися → *der Entfall* – тех. брак, відходи.

6. $MM_2 SN=SN:SV_{inf}[(Präf_{emp-}+SV_{st-})→SN]$: *emp//fangen (i, a)* – приймати, отримувати → *der Empfang* – прийом, отримання (грошей).

7. $MM_2 SN=SN:SV_{inf}[(Präf_{miss-}+SV_{st-})→SN]$: *miss//fallen (ie, a)* – бути неприємним → *der Missfall* – неприємний випадок.

Віддієслівні безафіксно-похідні іменники утворюються від ТО префіксальних сильних дієслів шляхом конверсії ТО претериту за СМ: $M_3 SN=SN:SV_{imp}$.

[(Präf.+SV_{st.+})→SN] наприклад: *ver//treiben* (*ie, ie*) – продавати, збувати → *der Vertrieb* – продаж, збут; *be//stehen* (*a, a*) – полягати → *der Bestand* – склад; *be//treiben* (*ie, ie*) – займатися (чим-небудь) → *der Betrieb* – виробництво; *be//greifen* (*i, i*) – розуміти → *der Begriff* – поняття.

Віддієслівні безафіксно-похідні іменники утворюються від ТО префіксальних сильних дієслів шляхом конверсії ТО з супутнім чергуванням кореневого голосного за СМ: $M_3SN=SN:SV[(Präf.+SV_{st.+})\rightarrow SN]$. Наприклад: *be//ziehen* (*o, o*) – закупувати (товари) → *der Bezug* – одержання (прибутку); *ver//schließen* (*o, o*) – приховувати → *der Verschluß* – замок; *be//tragen* (*u, a*) – складати (суму) → *der Betrug* – обман; *ent//werfen* (*a, o*) – розробляти (напр., проект) → *der Entwurf* – проект.

Утворення іменників шляхом конверсії з супутнім чергуванням кореневого голосного спостерігаємо в СР тільки тих сильних префіксальних дієслів, у складі яких кореневі сильні дієслова мають співвідносні з ними безафіксно-похідні іменники, утворені шляхом конверсії із супутнім чергуванням кореневого голосного. Наприклад: *ent//werfen* (*a, o*) – розробляти (напр. проект) → *der Entwurf* – проект.

Висновки з даного дослідження. Отже, проведене дослідження дало змогу виявити найбільш продуктивні моделі префіксальних дієслів. Основи префіксальних дієслів виявили низьку активність у породженні ПО іменників унаслідок субстантивациі основ інфінітива (19,5%), конверсії основ інфінітива (17,5%), конверсії основ претерита (14%).

Список літератури:

1. Левковская К. А. Лексикология немецкого языка / К. А. Левковская. – М.: Учпедгиз, 1956. – 245 с.
2. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка / А. И. Смирницкий. – М.: Изд-во лит-ры на иностр. яз., 1956. – 260 с.
3. Степанова М. Д. Методы синхронного анализа лексики / М. Д. Степанова. – М.: Высшая школа, 1968. – 200 с.
4. Степанова М. Д. Теоретические основы словообразования в немецком языке / М. Д. Степанова, В. Фляйшер. – М.: Высшая школа, 1984. – 264 с.
5. Fleischer W. Grundzüge der Wortbildung des Verbs in der deutschen Sprache der Gegenwart / W. Fleischer // Deutsch als Fremdsprache. – Leipzig, 1967. – Н. 4. – S. 1-16.

Воловик Л.Б.

Полтавская государственная аграрная академия

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПОТЕНЦИИ ПРОИЗВОДЯЩИХ ОСНОВ ПРЕФИКСАЛЬНЫХ ГЛАГОЛОВ НА УРОВНЕ ОБРАЗОВАНИЯ БЕЗАФИКСНО-ПРОИЗВОДНЫХ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ В НЕМЕЦКОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Аннотация

В статье анализируется образование безаффиксно-производных существительных от производящих основ префиксальных глаголов путем субстантивации основ инфинитива, конверсии основ инфинитива, конверсии основ претерита префиксальных глаголов. Особенностью архитектоники производящих основ префиксальных сильных и слабых глаголов является наличие в словообразовательных рядах отглагольных безаффиксно-производных существительных, образованных путем субстантивации основ инфинитива, конверсии основ инфинитива, конверсии основ претерита префиксальных сильных глаголов, суффиксальных существительных, сложных существительных. Производящие основы глагола реализуют деривационные возможности по словообразовательным моделям, которые характерны для немецкого языка. Исследуется образование безаффиксно-производных существительных от производящих основ префиксальных глаголов путём субстантивации основ инфинитива, конверсии основ инфинитива, конверсии основ претерита префиксальных глаголов.

Ключевые слова: микромодель, основа, производная основа, словообразовательная модель, словообразовательная основа, словообразовательное значение, словообразовательный потенциал, словообразование, термин.

Volovyk L.B.

Poltava State Agrarian Academy

WORD FORMATION POTENTIALS OF STEMS OF PREFIXED VERBS AT THE LEVEL OF FORMATION OF NON-AFFIXAL DERIVATIVE NOUNS IN GERMAN ECONOMIC TERMINOLOGY

Summary

The article is devoted to the studies of characteristics of word-formation structure and semantics of German economic verb-terms with prefixes be-, ge-, er-, ver-, zer-, ent-, emp-, miss-, durch-, unter-, über-, um-, hinter-, wider-, wieder-. The paper studies the stems of German prefixal verbs used as economic terms, examined by means of the determining their structural, semantic and functional organization. The examination of prefixal verbs' stems proceeds from basic root words of derivational chains towards their cognate derivatives. Prefixal verbs are formed according to general language norms on the basis of prefixal derivational patterns of modern German. The results obtained show the decrease of borrowed verb-forming prefixes in German economic terminology. Prefixal verb stems form noun stems by means of suffixation and conversion which are very productive in German. Much attention is given to non-affixal derivative nouns formed by means of the processes of substantivization and conversion stems of infinitives, conversion stems of preterital prefixal verbs. The paper reveals the text-formative potential of prefixed verbs on the basis of German economic terms in economic texts. The derivational patterns of prefixed verbs on the basis of German economic terms in the economic texts are analysed. The article deals with the problems of the influence of context on word-formation structure of German economic verb-terms with prefixes be-, ge-, er-, ver-, zer-, ent-, emp-, miss-, durch-, unter-, über-, um-, hinter-, wider-, wieder-. The research has been done on the basis of the translation of German economic texts.

Keywords: derived stem, derivational meaning, derivational pattern, derivational stem, micropattern, stem, term, word-formation, word-formation potential.